

CUPRINS

ABREVIERI	9
------------------------	---

CUVÂNT ÎNAINTE	11
-----------------------------	----

Capitolul I

PRINCIPIUL SUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI	15
1. Semnificații politice și juridice ale noțiunii de constituție.....	15
2. Constituții și constituționalism.....	20
3. Considerații generale privind supremația constituției	22
4. Considerații generale privind conceptele de legalitate și legitimitate.....	25
5. Definiția și trăsăturile supremației constituției.....	27
6. Principiul proporționalității – criteriu de delimitare a puterii discreționare de excesul de putere	31
7. Supremația Constituției României în contextul principiului priorității dreptului Uniunii Europene.....	36
8. Garanții ale supremației constituției	50
9. Supremația Constituției României de la teorie la realitate. Comportamentul constituțional loial al autorităților publice.....	52

Capitolul II

JUSTIȚIA CONSTITUȚIONALĂ	80
1. Trăsăturile și rolul justiției constituționale	80
2. Apariția și evoluția justiției constituționale. Funcțiile acesteia	81
3. Controlul de constituționalitate al legilor.....	88
4. Curtea Constituțională a României.....	98
5. Aspecte teoretice și de jurisprudență privind constituționalitatea recursului în interesul legii	119
6. Garantarea supremației Constituției prin controlul judecătoresc.....	130

Capitolul III

ASPECTE DIN JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE

PRIVIND STATUL ȘI NSTITUȚIILE SALE	134
1. Garantarea supremației Constituției	134
2. Caracterele și atributele Statului român	140
3. Aspecte ale jurisprudenței Curții Constituționale privind caracterele și atributele statului (art. 1 din Constituție).....	154

4. Pluralismul și partidele politice.....	162
5. Aspecte de jurisprudență ale Curții Constituționale privind pluralismul și partidele politice (art. 8 și art. 40 din Constituție).....	166
6. Exercițarea drepturilor electorale fundamentale	170
7. Aspecte de jurisprudență a Curții Constituționale privind exercițarea drepturilor electorale fundamentale (art. 36 și art. 37 din Constituție).173	
8. Rolul Parlamentului, organizarea internă și exercițarea funcției legislative.....	176
9. Aspecte de jurisprudență a Curții Constituționale privind rolul Parlamentului, organizarea internă și exercițarea funcției legislative....	217
10. Soluționarea conflictelor juridice de natură constituțională. Jurisprudență constituțională	226

Capitolul IV

DOCTRINĂ ȘI JURISPRUDENȚĂ CONSTITUȚIONALĂ PRIVIND PRINCIPIILE APLICABILE DREPTURILOR, LIBERTĂȚILOR

ȘI ÎNDATORIRILOR FUNDAMENTALE.....	235
1. Principiile dreptului. Semnificații filosofice și constituționale	235
2. Egalitatea în drepturi a cetățenilor	248
3. Jurisprudența Curții Constituționale privind interferența dintre principiile proporționalității și egalității	259
4. Așezarea justă a sarcinilor fiscale. Examen de jurisprudență a Curții Constituționale.....	263
5. Interferența dintre principiile proporționalității și nondiscriminării	268
6. Accesul liber la justiție	274
7. Limite, restrângeri și derogări privind exercițarea drepturilor și libertăților fundamentale	282
8. Principiul caracterului de excepție privind restrângerea exercițiului unor drepturi. Jurisprudență constituțională.....	286

Capitolul V

ASPECTE DIN JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE PRIVIND

PROTECȚIA UNOR DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE.....	305
1. Considerații generale	305
2. Libertatea individuală	307
3. Dreptul la apărare	315
4. Dreptul la liberă circulație	321
5. Dreptul la ocrotirea vieții intime, familiale și private.....	324
6. Secretul corespondenței.....	329
7. Libertatea de conștiință	330
8. Libertatea gândirii, conștiinței și religiei în jurisprudența europeană....	336
9. Libertatea de conștiință. Jurisprudență constituțională.....	340

10. Libertatea de exprimare	342
11. Libertatea de exprimare. Jurisprudență constituțională	352
12. Libertatea întrunirilor	356
13. Dreptul la asociere	358
14. Dreptul la grevă	361
15. Dreptul de proprietate	364

Capitolul VI

ÎNDATORIRILE FUNDAMENTALE. JURISPRUDENȚĂ

CONSTITUȚIONALĂ	371
1. Conținut juridic	371
2. Aspecte de jurisprudență a Curții Constituționale	371

Capitolul VII

RESTRÂNGEREA EXERCITIULUI UNOR DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI

ÎN TIMPUL CRIZEI SANITARE. JURISPRUDENȚĂ CONSTITUȚIONALĂ	376
1. Aspecte constituționale privind situațiile excepționale	376
2. Jurisprudență relevantă	377

BIBLIOGRAFIE	385
---------------------------	-----

CUVÂNT ÎNAINTE

Pentru orice popor, pentru orice formă de organizare statală socială modernă, constituția a fost și este un ideal, date fiind semnificațiile și rolul legii fundamentale, mai ales pentru existența socială a fiecăruia.

În istoria lumii, începând cu secolul al XVIII-lea, s-a impus, alături de alte mari instituții, create în scopul de a exprima prefacerile structurale politice, economice sau juridice, și *constituția*, ca lege fundamentală a unui stat. Față de importanța și semnificațiile constituției, de practica în domeniu, aceasta este considerată ca fiind așezământul politic și juridic fundamental al unui stat. Aceasta deoarece constituția a fost și este concepută într-o viziune mai largă, ce excede politicului, nu numai ca o lege fundamentală, ci și ca o realitate politică și statală, ce se identifică cu societatea pe care o creează sau o modelează și pentru care adoptarea sa dobândește semnificația unei adevărate revoluții.

În constituție sunt consacrate principiile fundamentale ale întregii vieți economice, politice, sociale și juridice, în conformitate cu valorile fundamentale pe care statul le promovează și le apără. Poporul, spunea Hegel, trebuie să aibă, față de constituția lui, sentimentul dreptului său și al stării sale de fapt, astfel ea poate exista, e drept, în chip exterior, dar nu are nicio semnificație și nicio valoare. Cât de actuale sunt cuvintele marelui filozof care afirma că: „fiecare popor își are constituția care i se potrivește și care i se cuvine”.

Esența și finalitatea constituției, dar și a constituționalismului, ca proces istoric, constă în realizarea unui echilibru între realități și forțe diferite, dar care trebuie să coexiste și să se armonizeze pentru a asigura stabilitatea socială, libertatea individuală, dar și legitimitatea și funcționabilitatea autorităților care exercită puterea statală. Altfel spus, scopul unei constituții democratice constă în a realiza un echilibru just, rațional, între realități diferite, între interesele individuale și interesul public. În sensul celor de mai sus, profesorul Ioan Muraru afirma: „În realitățile socio-juridice și statale contemporane, constituționalismul trebuie privit ca o stare politico-juridică, complexă, ce exprimă cel puțin două mari aspecte: a) pe de o parte, receptarea în constituție a exigențelor mișcării de idei (originare și în evoluția sa) privind statul de drept și democrația, libertățile publice, organizarea, funcționarea și echilibrul puterilor; b) pe de altă parte, receptarea în masa largă a subiectelor de drept, a dispozițiilor constituționale. Această receptare reciprocă este singura care poate asigura eficiența și, mai ales, viabilitatea constituției, poate asigura concordanța între regulile constituționale și practica politică”.

Supremația constituției exprimă poziția supraordonată a legii fundamentale, atât în sistemul de drept, cât și în tot sistemul social-politic al fiecărei țări. În sens restrâns, fundamentarea științifică a supremației constituției rezultă din forma și conținutul acesteia. Supremația formală este exprimată de forța juridică superioară, de procedurile derogatorii față de dreptul comun, privind adoptare și modificarea normelor constituționale, iar supremația materială rezultă din specificul reglementărilor, din conținutul acestora, în special din faptul că, prin constituție, sunt stabilite premise și reguli de organizare, funcționare și atribuții ale autorităților publice.

În legătură cu acest aspect, în literatura de specialitate s-a afirmat că principiul supremației legii fundamentale: „Poate fi considerat un percept sacru, intangibil (...) ea se află în vârful piramidei tuturor actelor juridice. Și nici nu ar fi posibil altfel: Constituția legitimează puterea, convertind voințele individuale sau colective în voințe de stat; ea conferă autoritate guvernanților, îndreptățindu-le deciziile și garantându-le aplicare; ea determină funcțiile și atribuțiile ce revin autorităților publice, consacrand drepturile și datoriile fundamentale, diriguiește raporturile dintre cetățeni, dintre ei și autoritățile publice; ea indică sensul sau scopul activității statale, adică valorile politice, ideologice și morale sub semnul cărora este organizat și funcționează sistemul politic; constituția reprezintă temeiul fundamental și garanția esențială a ordinii de drept; ea este, în cele din urmă, reperul decisiv pentru aprecierea validității tuturor actelor și faptelor juridice”.

Există un sistem de garanții al respectării supremației Constituției care, în opinia noastră, are două componente. O garanție specifică, cea mai importantă, este controlul de constituționalitate, realizat de Curtea Constituțională. În acest sens, dispozițiile art. 142 alin. (1) prevăd: „Curtea Constituțională este garantul supremației Constituției”. Instanța constituțională a României, de la înființare, în anul 1992, și până în prezent, are o contribuție importantă la cenzurarea excesului de putere al Parlamentului și Guvernului, dar și a organismelor politice care, la un moment istoric, dețin puterea în stat. Chiar dacă unele dintre deciziile pronunțate de Curtea Constituțională sunt discutabile în ceea ce privește respectarea și garantarea tradițiilor și valorilor de credință ortodoxe ale poporului român, trebuie menționat totuși aportul important pe care această autoritate judiciară îl are la menținerea statului de drept, la aplicarea și respectarea corectă a dispozițiilor constituționale, la apărarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești.

Supremația constituției ar rămâne o simplă chestiune teoretică, dacă nu ar exista garanțiile adecvate. În acest sens, termenul de justiție constituțională apare în opera lui H. Kelsen, însemnând „garanția constituțională a Constituției” și în opera lui Ch. Eisenmann, care o definea ca fiind: „acea formă de justiție sau, mai exact, de jurisdicție care privește legile constituționale, fără de care constituția nu e decât un program politic, obligatoriu numai moralmente”.

Justiția constituțională desemnează ansamblul instituțiilor și al procedurilor prin intermediul cărora se realizează supremația constituției.

George Alexianu considera că legalitatea este un atribut al statului modern. Ideea de legalitate, în concepția autorului, este formulată după cum urmează: „toate organele statului funcționează în baza unei ordini de drept, statuată de legiuitoi și care trebuie respectată”.

Același autor (*G. Alexianu, Drept constituțional*, Ed. Casei Școalelor, București, 1930, p. 71), referindu-se la supremația constituției afirma, cu deplin temei și în raport cu realitățile de astăzi: „Când statul modern își organizează noua sa înfățișare, cea dintâi idee care-l preocupă este aceea a stăvilirii abuzului administrativ, de aici invențiunea constituțiilor și, pe cale jurisdicțională, instituirea unui control al legalității. Odată acest abuz stabilit, apare unul nou, mult mai grav, acela al Parlamentului. Se inventează atunci supremația Constituției și diferite sisteme pentru garantarea ei. Ideea de legalitate dobândește astfel o puternică pârghie de întărire”. Constatările eminentului constituționalist român sunt valabile și astăzi.

Controlul de constituționalitate al legilor este principala formă a justiției constituționale și constituie o bază a democrației, garantând realizarea unui guvernământ democratic, care să respecte supremația legii și a Constituției.

Justiția constituțională este componentă esențială a statului de drept și principalul garant al supremației constituției.

În această monografie analizăm trăsăturile, componentele, competențele justiției constituționale, în mod special controlul de constituționalitate al legilor, din perspectivă istorică și contemporană, cu raportare la principiul supremației Legii fundamentale.

Aspectele de noutate constau în analiza complementară a problematicii supremației constituției și a justiției constituționale, precum și în jurisprudența constituțională cuprinsă în analiza noastră, prin care completăm aspectele doctrinare.

Monografia se adresează studenților, masteranzilor și doctoranzilor de la facultățile de drept, specialiștilor și oricărui cititor interesat să cunoască aspecte esențiale ale constituționalismului românesc contemporan.

AUTORII

Capitolul I

PRINCIPIUL SUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI

1. Semnificații politice și juridice ale noțiunii de constituție

Pentru orice popor, pentru orice formă de organizare statală socială modernă, constituția a fost și este un ideal, date fiind semnificațiile și rolul legii fundamentale, mai ales pentru existența socială a fiecăruia.

În istoria lumii, începând cu secolul al XVIII-lea, s-a impus, alături de alte mari instituții create în scopul de a exprima preferențele structurale politice, economice sau juridice, și *constituția*, ca lege fundamentală a unui stat. Față de importanța și semnificațiile constituției, de practica în domeniu, aceasta este considerată ca fiind așezământul politic și juridic fundamental al unui stat. Aceasta deoarece constituția a fost și este concepută într-o viziune mai largă, ce excede politicului, nu numai ca o lege fundamentală, ci și ca o realitate politică și statală ce se identifică cu societatea pe care o creează sau o modelează și pentru care adoptarea sa dobândește semnificația unei adevărate revoluții.

În constituție sunt consacrate principiile fundamentale ale întregii vieți economice, politice, sociale și juridice, în conformitate cu valorile fundamentale pe care statul le promovează și le apără. Poporul, spunea Hegel, trebuie să aibă față de constituția lui sentimentul dreptului său și al stării sale de fapt, astfel ea poate exista, e drept, în chip exterior, dar nu are nicio semnificație și nicio valoare. Cât de actuale sunt cuvintele marelui filozof care afirma că: „fiecare popor își are constituția care i se potrivește și care i se cuvine”.

Valoarea, conținutul și semnificațiile constituției, ca ideal al unei societăți democratice, au fost clar exprimate în actele constituționale și constituțiile care au deschis drumul procesului constituțional. Astfel, Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului din anul 1789 stabilea că: „Orice societate în care garanția drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor stabilită, nu are constituție”. Prima constituție scrisă din lume, Constituția americană din anul 1787, arăta în preambulul său că: „Noi, poporul american, în vederea formării unei uniuni mai perfecte, stabilirii justiției, asigurării liniștei interioare, asigurării apărării comune, dezvoltării bunăstării generale și asigurării binefacerilor libertății, pentru noi și urmașii noștri, poruncim și stabilim prezenta constituție”. Așa cum spun chiar juriștii americani, în Constituția americană și-a găsit punctul culminant spiritul constituționalismului. Prin urmare, încă de la apariția sa, constituția a fost considerată și analizată prin opoziție cu absolutismul, drept o limită în calea

exercitării arbitrare a puterii. Odată acest scop îndeplinit, constituționalismul a continuat să aibă un rol important și eminent pe scena istoriei, el propunându-și garantarea eficientă a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului.

Poate că, cel mai bine, idealul constituționalismului este exprimat de noțiunea de *stat de drept*. Trecerea de la dreptul statului la statul de drept a fost și este încă un proces îndelungat și anevoios, înscris între polii unor valori contradictorii. În plan ideatic, la fundamentarea construcției statului de drept se află ideea de raționalizare a sistemului dreptului și de accentuare a eficacității lui. Cerința esențială a idealului constituțional de stat de drept îl reprezintă subordonarea statului față de drept și limitarea puterii statului prin drept. Supremația dreptului și, implicit, a constituției, obligă autoritățile statale să respecte drepturile și libertățile fundamentale cetățenești, să se abțină de la orice ingerință arbitrară în exercitarea acestora, mai mult, să adopte, în plan politic și juridic, măsuri adecvate și necesare pentru conservarea și afirmarea drepturilor fundamentale.

Într-adevăr, constituțiile, prin ele însele, într-un stat de drept, care presupune, între altele, respectarea legalității și a ordinii de drept, protecția individului și a cetățeanului în raporturile lui cu puterea, desfășurarea întregii activități statale pe baza și în limitele stricte ale legii, sunt sau pot fi un obstacol în calea arbitrarului, dacă ele exprimă voința generală, iar respectul față de ele devine o „religie” pentru guvernanți.

Idealul constituției, dar și al constituționalismului, este exprimat și prin conceptul de supremație a constituției. Spunem că supremația legii fundamentale este o calitate a acesteia, care o situează în vârful instituțiilor politico-juridice dintr-o societate organizată în stat, și face din constituție sursa tuturor reglementărilor în domeniile economic, politic, social și juridic. Consecințele cele mai importante ale supremației constituției sunt conformitatea întregului drept cu normele constituționale și obligația fundamentală a autorităților statului de a-și exercita atribuțiile în limita și spiritul constituției.

Desigur, supremația constituției ar reprezenta numai un ideal dacă nu ar exista și garanții specifice care, în esență, permit controlul puterii și evitarea evoluției acesteia spre arbitrar. Dintre aceste garanții, două sunt mai importante: controlul constituționalității legilor, care reprezintă o contrapondere importantă față de puterea discreționară a parlamentului și a executivului, iar cea de-a doua se referă la consacrarea principiului accesului liber la justiție. Într-un sistem constituțional, bazat pe supremația constituției, controlul realizat de către instanțele judecătorești reprezintă o garanție importantă a respectării drepturilor și libertăților cetățenești, mai ales în raporturile cu autoritățile executive ale statului.